

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК IV

Рівне – 2016

ББК 83
Ф 54
УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. IV / ред. кол. О. М. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2016. – 99 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 4 від 6 квітня 2016 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В.І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І.В., доктор філологічних наук, доцент;
БЕСТЮК І.А., кандидат філологічних наук, доцент;
КИРИЛЬЧУК О.М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);
КРУПКА М.А., кандидат філологічних наук, доцент;
ТХОРУК Р.Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

ГУЛЯ ОЛЕНА Естетична унікальність малої прози Юрія Косача.....	5
ГІЛЬ ЛЮДМИЛА «Позичений чоловік» Євгена Гуцала у контексті української химерної прози	10
ЗАРУБА ОКСАНА Феномен матрициду в українській літературі «розстріляного відродження»	14
КИРИЛЬЧУК ЮЛІЯ Досвід війни у контексті етнічного наративу (на прикладі роману А. Кузнєцова «Бабин Яр»).....	18
КРУПКА ЛЮБОМИР Радянське минуле в Сергія Жадана: ностальгія чи розрив.....	25
КУЗЬ ІНЕСА Психіатрична лікарня як простір випробування (на основі роману «На протилежному боці від добра» Василя Рубана)	30
ЛЯСКОВЕЦЬ ЮЛІЯ Література в осяганні травми: голодомор і культурна пам'ять.....	35
МАКСИМЧУК ІВАННА Руйнація особистості як результат негативного впливу соціуму (на прикладі роману «Причепа» Івана Нечуя-Левицького та «Люборацькі» Анатолія Свидницького).....	40
МИКИТЮК НАТАЛІЯ Митець і влада в тоталітарному суспільстві (за романом-тетралогією Докії Гуменної «Діти Чумацького Шляху»)....	44
НЕЧИПОРУК КАТЕРИНА Екзистенція вибору в інтелектуальному романі «Недуга» (1928) Євгена Плужника	48
ОРЛОВСЬКА ОРИСЯ Містично-детективна ніша у моделях сучасної української прози	52
ПАХНЮК КАТЕРИНА «Предание о Гаркуше» в системі читацьких інтересів XVIII – початку XIX століття.....	59

РЯБУШИЦЬ НАТАЛІЯ Часопросторовий вимір прози Миколи Гоголя.....	66
САЙКО ОЛЕНА Художній конфлікт особистості і суспільства у романі Сергія Жадана «Депеш мод».....	71
САХНЕВИЧ ТЕТЯНА Жіноча історія гріхопадіння (за повістю Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку»).....	76
СОБЧУК ЛЕСЯ Микола Хвильовий як літературний персонаж роману Уласа Самчука «Темнота».....	82
ЧУБИК ВІТА Моделювання жіночих персонажів у прозі Марії Матіос (на прикладі повістей «Солодка Даруся» та «Москалиця»).....	91
ЯРОШ ТЕТЯНА Звукові імпресії у «Valse mélancolique» Ольги Кобилянської	95

Оксана Заруба

Науковий керівник – канд. філол. наук Бестюк І. А.

ФЕНОМЕН МАТРИЦИДУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ «РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ»

Авторка статті розбудовує тезу О. Пахльовської про матрицид (убивство матері) в українській літературі 1920-1930-х рр. відповідно до принципів синхронії (акцентує кореляцію матрициду зі співмірними поняттями етно-, лінгво- і геноцидом) та діахронії (від новели «Що записано в книгу життя» (1911) М. Коцюбинського до текстів П. Тичини, М. Хвильового, Г. Косинки, В. Підмогильного).

Ключові слова: матрицид, колоніальна Україна, «розстріляне відродження».

The author develops the thesis about the O. Pakhlovska matricide (murder of mother) in the Ukrainian literature of 1920-1930 th according to the principles of synchrony (correlation emphasizes matricide with comparable terms of ethnic, linguistic and genocide) and diachronic (from the novel «What is written in the book of life» (1911) M. Kotsyubinskogo to the texts of P. Tychnyna, M. Khvilovii, H. Kosynka, V. Pidmogilnii).

Key words: matricide, colonial Ukraine, the «executed renaissance».

Матрицидом Оксана Пахльовська називає поширену в українській літературі тему вбивства матері, що порушена в новелі М. Коцюбинського «Що записано в книгу життя» (1911), активно тиражована в наступному десятилітті 1920-х [6, 82]: окрім «Я (Романтики)» (1924) М. Хвильового та його оповідання «Мати» (1925), художні версії мотиву нищення матері присутні в ліриці П. Тичини («Скорбна мати» (1918), «Війна» (1918), «Чистила мати картоплю» (1920)), М. Драй-Хмари («Мати» (1921)), у прозі В. Підмогильного («Син» (1923)) та Г. Косинки («Мати» (1925)). Як бачимо, ця тема зринає в кризовий для України воєнно-революційний період, під час виснажливих національно-визвольних змагань 1917-1921 рр., та пізніший поствоєнний, пов'язаний із советизацією та її руйнівними наслідками. При чому сюжетні історії в усіх цих творах вибудовані на колізії мати / син. Власне цю модель вважає ключовою в інтерпретації новели Г. Косинки «Мати» сучасний дослідник Вадим Василенко: «На символічному рівні смертельно хвора матір – втілення знекровленої у війні України, а її син – народ, який, блукаючи на роздоріжжях чужої історії, втратив найсокровенніше – свою незалежність і свободу» [2, 48]. В українській ментальній культурі, де культ матері особливо шанований, тематизація її страждання і смерті, архетипно закорінена в біблійних сюжетах, символізує колоніальний статус України. Відтак, феномен матрициду співвідносний з етно-, лінгво- та навіть геноцидом, яким, як відомо, завершилися ренесансні 1920-ті, і тут не можна не згадати повість Уласа Самчука «Марія» (1933), присвячену «Матерям, що загинули голодною смертю на Україні в роках 1932 – 1933» [9, 5].

От як пояснюють кореляцію цих понять сучасні літературознавці: «Етноцид – різновид колоніальної політики, спрямований на знищення етносу через руйнування його культури (культурний геноцид), мови (лінгвоцид), відчуття належності до традиційної культури (акультурація), етнічної самосвідомості (асиміляція), тоді як геноцид означає фізичне нищення людей за етнічними, політичними, соціальними, релігійними, расовими ознаками» [1, 327].

Художнім імпульсом у розгортанні феномену матрициду в літературі «розстріляного відродження» О. Пахльовська називає новелу М. Коцюбинського «Що записано в книгу життя», у якій смерть матері розкриває істинну сутність сина, його ницість перед старенькою, яка ладна пожертвувати своїм життям заради близьких. Втім, якщо Потап все ж таки повертається за матір'ю до лісу, таким чином відмовляючись від злочинного задуму, то герой М. Хвильового («Я (Романтика)»), «залізний воїн революції», навпаки, – здійснює його, дотримуючись чекістського обов'язку. Сучасні літературознавці (Г. Грабович, Н. Зборовська, Ю. Безхутрий) розцінюють це матеревбивство як символ дегуманізації, – убивство душі (аніми) [3]. У пізнішому творі М. Хвильового «Мати» жертвна смерть матері від рук сина пов'язана з подіями Першої світової війни, революції та т. зв. громадянської війни. Прозаїк реінтерпретує сюжет повісті «Тарас Бульба» (1835) М. Гоголя: батько, «звичайний собі кравець», назвав своїх синів Остапом та Андрієм, «судьба повела двох братів по різних дорогах» [11, 358]: старший закінчив гімназію, менший – ремісничу школу, старший був мобілізований на фронт, а менший став дезертиром. У боях брати воюють по різній бік («її сини в різних таборах, /.../ кидаються один на одного, як розлютовані звірі» [11, 363]). В основі цієї колізії – біблійна легенда про Каїна та Авеля, злочинця і невинну жертву, роль якої відведена матері. Остап і Андрій, засліплені ненавистю і пролитою кров'ю, нагадують виродків, а їхня мати – це втілення самопожертви і безмежної любові. Вона також уособлює Україну, розіп'яту на хресті братовбивчих революційно-воєнних потрясінь.

Смерть матері в оповіданні «Син» Валер'яна Підмогильного пов'язана з голодом початку 1920-х. Смерть старої Васюрини можна розглядати у двох площинах: перша – це фізична смерть через голод, а друга – це смерть духовного начала у її сина («спалено частину його серця»; «син почував на собі вагу її мертвого життя» [7, 294]). У межовій ситуації голоду («повільного вмирання» [7, 293]) виснажений Васюта нікому не зізнається, що мати, вісім місяців пролежавши, з голоду померла, ховає її тіло у льох, щоб отримувати дві порції від американської гуманітарної місії.

Сюжет новели «Мати» Григорія Косинки вибудований на аналогії Україна – мати: вмирання матері Оксани Андріївни Романюк ототожнене із загибеллю України в період польсько-російської війни 1920 – 1921 рр. Події відбуваються впродовж однієї ночі: Андрій відправляється у сусіднє село по лікаря для тяжкохворої матері, але потрапляє в полон до поляків, де його змушують підвозити зброю на передові позиції. У творі акцентовані

взаємовизначальні паралелі особистісного й загальнонародного: драматично загострене зображення батального бою і його згасання під ранок співвідносно із передсмертною нічною агонією матері, яка на ранок помирає («б'ється в гарячці армія, – у мене дома так само б'ється мати!...» [4, 36]); про смерть його матері Андрію нагадує моторошно-переляканий вигук польського солдата («Смерть!»), а «зціплені щільно губи» матері – навпаки, нагадують «мертвого солдата»: «Я цілую в останній раз мертві руки матері, а коли стихає в хаті голосіння, до мене – не знаю – настирливо (я жахався цієї думки) підкрадається одне запитання: чому моя мати так зціпила щільно губи, як і мертвий солдат?» [4, 56].

Кінцівка новели Г. Косинки відсилає до образу «Скорбної матері» П. Тичини: на хресті Андрій пише не прізвище й ім'я своєї матері, а просто «мати»: «Але в мене справді не знайшлося слова, яким можна було б на хресті матері змалювати її страждання» [4, 57]. У поетично-релігійній концепції П. Тичини невимовність страждань жінки-матері-України в період війни розгорнута до біблійного мотиву страждання Богородиці (образу Mater Dolorosa): «Не витримала суму, / Не витримала муки, / Упала на обніжок, / Хрестом розп'явши руки!...» [10, 73]. Загибель матері-України від рук синів-ворогів оприявлена в диптиху «Війна» (1918). У поемі «Чистила мати картоплю» (1920-1925), що відома в уривковій формі, образ матері, на думку А. Погрібного – це образ загнаної в кут України, яка стала на стежку голодної смерті: українська жінка, запевняючи свого сина, що Ленін – то антихрист, розпачливо зойкає [8, 455]: «Ну ріжте, ну бийте, / в гроб удавить мене з дрібними дітьми, нехай я вже буду / вашим коліном придушена, наче ота Україна...» [10, 525].

Проаналізовані прозові й ліричні тексти «розстріляного відродження» демонструють слушність тези О. Пахльовської про матрицид в українській літературі, крізь символічну призму якого проступають контури колонізованої України – держави-жертви у вирі історико-політичних подій, починаючи від Першої світової війни, національно-визвольних змагань, советизації, голодоморів, русифікації та репресій. Запропонована дефініція увиразнює трагічне реноме української літератури як літератури поневоленого народу, «постгеноцидний стан» (В. Моренець) якої збігся в часі зі здобуттям незалежності наприкінці ХХ віку.

Джерела:

1. Будний В. Порівняльне літературознавство : підручник / В. Будний, М. Ільницький. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 430 с.
2. Василенко В. Художній світ новели «Мати» Григорія Косинки / В. Василенко // Слово і час. – 2015. – № 7. – С. 47-51.
3. Грабович Г. Символічна автобіографія у прозі Миколи Хвильового / Г. Грабович. – К. : Критика, 2005. – 312 с.
4. Косинка Г. Гармонія: Новели / Г. Косинка ; упоряд. Т. Мороз-Стрілець. – К. : Дніпро, 1981. – 222 с.

5. Коцюбинський М. Твори : В трьох томах / М. Коцюбинський. – К. : Дніпро, 1979. – Т. 3. – 375 с.
6. Пахльовська О. Українські шістдесятники : філософія бунту / О. Пахльовська // Сучасність. – 2000. – № 4. – С. 65-84.
7. Підмогильний В. Місто. Роман. Оповідання / В. Підмогильний – К. : Дніпро, 2004. – 384 с.
8. Погрібний А. Поклик дужого чину: статті, портрети, силуети, наближення, публіцистика / А. Погрібний ; вступне слово В. Дончика та П. Кононенка. – К. : ВЦ «Просвіта», 2009. – 680 с.
9. Самчук У. Марія. Хроніка одного життя : Роман / У. Самчук ; підготовка тексту та післямова С. Пінчука. – К. : Радянський письменник, 1991. – 190 с.
10. Тичина П. Зібрання творів : У дванадцяти томах / П. Тичина. – К. : Наукова думка, 1983. – Т. 1 – 727 с.
11. Хвильовий М. Твори : У п'ятьох томах / М. Хвильовий. – К. : Смолоскип, 1980 [Нью-Йорк, Балтимор, Торонто]. – Т. 2. – 409 с.